

N:o 8.

Af Herr **Jansson:** *Angående förhöjning af statens bidrag till folkskolelärares aflöning.*

Statens uppgift är ju att, i det den tillförsäkrar hvarje medborgare ett ostördt åtnjutande af dess i lag bestämda rättigheter, bereda och befrämja medborgarnes sanna väl. Den första och svåraste fienden att härvid bekämpa är utan tvifvel okunnigheten, hvilken under alla tider bevisat sig vara ett folks politiska och ekonomiska olycka, enär den hindrar medborgaren så väl att inse och fullgöra sina förbindelser som att på ett rätt sätt begagna sig af sina rättigheter. Ett folks framtid är derföre beroende på den grad af *allmän* medborgerlig bildning, det samma uppnår. Vid sådant förhållande måste det vara en ibland statens angelägnaste pligter att ej blott upprätta och underhålla högre undervisningsanstalter för idkande af vetenskap och konst och bildande af insigtsfulle embetsmän samt särskilda tillämpningsskolor för befordrande af yrkesskicklighet utan äfven tillse att för den stora *massan* af folket tillfällen till god undervisning rikligen erbjudas. Den svenska staten har ock, man torde kunna säga, alltsedan 1681, då samtliga klockare på landet anbefalldes undervisa barnen i att läsa, inregistrerat folkskoleväsendet bland sina angelägenheter, ehuru den först genom 1842 års folkskolestadga införde en ordnad folkundervisning öfver hela landet. Denna folkskolestadga med sitt påbud, att »i hvarje stadsförsamling och hvarje socken på landet bör finnas minst en, helst fast skola med vederbörligen vid seminarium godkänd lärare», och att hvarje i skolåldern varande barn är skolgångsskyldigt, har — det måste erkännas — varit af stor och välsignelserik betydelse för vårt svenska folk. Under de tre årtionden, hvilka sedan dess försvunnit, har mycket blifvit gjort för att bereda goda skolor åt den uppväxande ungdomen och tillika har den erfarenheten vunnits, att folkskoleväsendet utvecklas och förbättras, i samma mån staten tar sig folkskolans sak an. Emellertid lemnar vårt skolväsende ännu mycket öfrigt att önska, helst den fortgående utvecklingen inom både det politiska, sociala och eko-

nomiska området alltfört ökar behovet af allmän folkbildning. Hvad som för närvarande isynnerhet hindrar den svenska folkskolan att lemna de resultat, man väntat och väntar, är — utom den oordentliga skolgången, hvilken oordentlighet dock bevisligen försvinner i samma mån folkskolans yttre anordning och inre lif blifver bättre — det förhållandet, att lärarekrafterna icke motsvara lärjungeantalet, hvilket förhållande blifver ännu svårare i de kommuner, som sakna goda småskolor — denna nödvändiga förmedlings- eller öfvergångsanstalt mellan hemmens undervisningslöshet och folkskolans ordnade undervisning —; ty i sådana kommuner måste en folkskolelärare dragas med att undervisa äfven abc-darier, hvarigenom folkskolans arbete synnerligen hindras i sin framgång. Genomläser man folkskoleinspektörernes berättelser, så öfverensstämma de allesammans med hvarandra uti att förklara, att en ökning af lärarekrafterna är af behovet påkallad. För att emellertid få veta, hurudan tillgången på skolor för närvarande är med hänsyn till folkmängden och barnantalet, så meddelas å andra sidan en öfversigt af

Öfversigt af tillgången på skolor, grundad på Folkskole-

Stift	Inspektions-distrikt
Upsala erkestift	1 Domprosteriet, Ulleråkers, Hagunda, Lagunda, Trögds, Åsunda och Håbo kontrakt.....
»	2 Norunda, Örbyhus, Norra och Södra Fjerdhundra kontrakt samt de socknar af Vaksala, Oland och Frösåkers kontrakt, som höra till Upsala län. (Folkmängden i Söderfors, obekant, ej med upptagen).....
»	3 Den del af stiftet, som hör till Stockholms län.....
»	4 » » » Gefleborgs län (det i berättelsen angifna barnantalet 18,976, utgörande blott 12½ % af folkmängden, är uppenbarligen för lågt.....
Linköpings stift	5 Domprosteriet och Bergslags kontrakt.....
»	6 Gullbergs och Bobergs, Aska, Dals, Bankekinds, Kinds, Vifolka och Valkebo, Göstrings samt Lysings kontrakter

Transport

förhållandena, sådana de framgå af folkskole-inspektörernas berättelser för åren 1869—1871. Förutskickas böra dock följande anmärkningar:

1. Der folkmängden inom inspektionsdistriktet icke varit i berättelsen angifven, är densamma upptagen efter uppgifterna i »Ecklesiastik-matrikel öfver Sverige, utgifven år 1871 af F. A. Westerling».
2. De skolpligtige barnens antal i jemna hundratal är, der berättelsen icke uppgifvit detsamma, angifvet efter 17 % af folkmängden. Att på siffran uppgifva skolbarnens antal möter nästan ööfvervinnelig svårighet i den omständigheten, att skolåldern beräknas olika inom olika trakter.
3. Enskilda skolor eller skolor på enskildes bekostnad äro icke här upptagna, enär de äro af tillfällig natur. Biträdande och ersättningsskolor äro rubricerade som småskolor.
4. 33 $\frac{1}{3}$ % af barnantalet äro beräknade höra till småskolan.
5. Städerna Stockholm och Göteborg äro icke medräknade.

inspektörernas berättelser för åren 1869—1871.

Folkmängd	Antal skolpligtiga barn		Antal befintliga		Tillgång på skolor			
	Hörande till folkskolan	Hörande till småskolan	Folkskolor	Småskolor	En folk- eller småskola på personer		En folk- eller småskola på skolpligtiga barn	
					Folkskola	Småskola	Folkskola	Småskola
53,567	6,100	3,000	69	28	776	1,913	86	107
67,692	7,700	3,800	57	86	1,187	787	135	44
99,668	11,300	5,600	100	122	996	816	113	45
151,002	17,100	8,500	108	174	1,398	867	158	49
47,549	5,400	2,700	47	29	1,011	1,640	115	93
114,010	12,200	6,100	114	84	1,000	1,357	107	72
—	—	—	—	—	6,368	7,380	714	410

Stift	Inspektions-distrikt
Linköpings stift	7 För Hammarkinds och Skärkinds kontrakter inga statistiska uppgifter tillgängliga
»	8 Norrköpings, Vikbolands, Norra och Södra Tjusts, Tuna läns och Sevedes, Aspelands, Ydre, Norra och Södra Vedbo kontrakter
Skara stift	9 Domprosteriet
»	10 Kinna, Kållands, Södra och Norra Vadsbo kontrakter samt Tångeneds, Särestads, Flo, Främmostads och Näs pastorater af Väne kontrakt
»	11 För Vinköls, Vilska, Vartofta, Kåkinds och Billings kontrakt samt Sandhems, Habo och Yllestads pastorat af Redvägs kontrakt, inga statistiska uppgifter tillgängliga
»	12 Ås, Kullings samt delar af Redvägs och Väne kontrakt
Strängnäs stift	13 Vestra delen af Södermanland
»	14 Östra » »
»	15 Nerike
Vesterås stift	16 Den del af stiftet, som hör till Vestmanlands län
»	17 » » Örebro »
»	18 Norrbärkes, Stora Tuna, Falu och Hedemora kontrakt
»	19 Vester-Dals, Leksands, Rättviks och Mora kontrakt
Vexjö stift	20 Kinnevalds, Allbo och Konga kontrakt
»	21 Norrvidinge, Uppvidinge och Östra härads kontrakt
»	22 Sunnerbo, Östbo och Vestbo kontrakt
»	23 Tvetå, Vestra härads och Vista kontrakt
Lunds stift	24 Torna kontrakt
»	25 Oxie, Skytts, Bara, Vemmenhögs samt Ljunits och Herrestads kontrakt
»	26 Frosta, Färs, Onsjö, Harjagers och Rönnebergs kontrakt
»	27 Albo, Jerrestads, Ingelstads, Södra Åsbo, Norra Åsbo och Bjäre kontrakt
»	28 Vestra och Östra Göinge, Villands och Gerds kontrakt. (I
	Transport

Folkmängd	Antal skolpliktiga barn		Antal befintliga		Tillgång på skolor			
	Hörande till folkskolan	Hörande till småskolan	Folkskolor	Småskolor	En folk- eller småskola på personer		En folk- eller småskola på skolpliktiga barn	
					Folkskola	Småskola	Folkskola	Småskola
—	—	—	—	—	6,368	7,380	714	410
185,401	21,500	10,700	189	107	980	1,732	114	100
28,104	3,300	1,600	23	34	1,221	826	143	47
109,664	12,400	6,200	80	89	1,370	1,232	155	70
100,295	11,300	5,700	80	90	1,253	1,114	141	63
86,577	9,300	4,700	89	77	973	1,124	104	61
80,257	8,300	4,100	106	54	757	1,486	78	76
98,318	11,700	5,800	81	76	1,213	1,293	144	76
87,002	9,400	4,700	81	132	1,074	659	116	35
53,916	7,400	3,700	47	80	1,147	673	157	47
90,468	10,600	5,300	87	144	1,039	628	122	36
82,426	9,200	4,600	29	255	2,842	323	317	18
84,780	10,500	5,200	50	85	1,695	997	210	61
56,882	5,700	2,800	44	48	1,292	1,185	129	59
92,881	11,100	5,600	73	126	1,272	737	152	44
65,817	7,500	3,700	47	74	1,400	889	158	50
32,726	3,400	1,700	41	17	798	1,925	83	100
125,376	14,300	7,100	150	102	835	1,229	95	69
107,162	12,000	6,000	133	115	805	931	90	52
107,223	12,100	6,000	135	109	794	984	90	55
—	—	—	—	—	29,128	27,347	3,312	1,529

Stift	Inspektions-distrikt
	Transport berättelsen angifves folkmängden till 107,664, men å sidan 68 lemnar samma berättelse det tal, som här upptages
Lunds stift	29 Luggude kontrakt samt Blekinge
Göteborgs stift	30 Domprosteriets södra kontrakt utom Göteborgs stad, Oro- ust och Tjörns, Elfsyssels Södra och Norra samt Vi- kornas södra kontrakt utom Qville pastorat
»	31 Vikornas Norra kontrakt samt Qville pastorat
»	32 Domprosteriets Norra, Marks, Bollebygds och Kinds kon- trakt
»	33 Fjäre och Viska, Varbergs, Falkenbergs och Halmstads kontrakt
»	34 Laholms kontrakt
Kalmar	35 Stift
Karlstads	36 Stift
Hernösands stift	37 Ångermanlands Södra och Östra kontrakt samt Botheå pa- storat af Ångermanlands Vestra kontrakt
»	38 Medelpad
»	39 Ångermanlands nordvestra kontrakt, Sollefteå, Resele, Li- dens, Junsele, Ramsele, Helgums och Bodens pastorat af Ångermanlands vestra kontrakt samt Arnäs, Gi- deå och Grundsunda pastorat af Ångermanlands nord- östra kontrakt
»	40 Jemtlands norra och vestra kontrakt
»	41 » södra och östra »
»	42 Vesterbottens län
»	43 Arvidsjaur och Arjeplogs pastorat af Vesterbottens An- dra kontrakt samt Jockmocks och Gellivara pastorat af Vesterbottens tredje kontrakt
»	44 Nordligaste inspektionsdistriktet i Norrbottens län med un- dantag af de 4 nyssnämnda pastoraten
Wisby	45 Stift
	<u>Summa</u> I medeltal för hela landet

Folkmängd	Antal skolpligtiga barn		Antal befintliga		Tillgång på skolor			
	Hörande till folkskolan	Hörande till småskolan	Folkskolor	Småskolor	En folk- eller småskola på personer		En folk- eller småskola på skolpligtiga barn	
					Folkskola	Småskola	Folkskola	Småskola
—	—	—	—	—	29,128	27,347	3,312	1,529
111,956	12,500	6,200	110	108	1,017	1,036	113	57
165,361	19,600	9,800	140	131	1,181	1,262	140	75
140,620	16,800	8,300	106	141	1,326	997	158	59
35,597	4,500	2,300	21	28	1,695	1,628	214	82
99,888	11,600	5,800	84	86	1,189	1,161	138	67
97,236	10,600	5,300	72	81	1,350	1,200	147	65
30,388	3,800	1,900	22	44	1,381	690	172	43
142,392	18,100	9,000	80	108	1,780	1,318	226	83
360,702	51,100	25,500	267	323	1,350	1,085	191	78
35,437	3,600	1,800	33	5	1,073	7,087	109	360
58,109	5,400	2,700	34	16	1,709	3,631	158	168
45,932	4,600	2,300	27	16	1,701	2,870	170	144
32,637	3,600	1,700	22	66	1,483	494	163	25
38,403	4,200	2,100	30	40	1,280	960	140	52
91,000	12,300	6,100	46	93	1,978	978	286	65
8,400	900	500	4	10	2,100	840	225	50
67,571	8,400	4,200	27	50	2,502	1,351	311	84
54,178	6,100	3,100	76	23	712	2,355	80	134
—	—	—	—	—	55,935	58,290	6,453	3,220
—	—	—	—	—	1,300	1,355	150	75

Af förestående öfversigt framgår alltså, att det år 1871 fanns i medeltal för hela riket 1 folkskola på hvar 1300:de person med 150 barn och 1 småskola på hvar 1355:te person med 75 småskolepligtiga barn. Sedan dess hafva visserligen åtskilliga folk- och småskolor tillkommit; men då folkmängden äfven under tiden ökats, torde förhållandet ännu gestalta sig föga annorlunda. Ser man åter på de särskilda inspektionsdistrikten, så råder dem emellan stor olikhet. Inom 5 af dem finnes en folkskola på 700 personer med i medeltal 85 barn för hvarje folkskola, under det att ett distrikt har blott en folkskola för 2,800 personer, ett annat en folkskola för 2,500 personer med öfver 300 barn i hvarje skola. Hvad småskolorna angår, så befinnes ett inspektionsdistrikt hafva en sådan för hvar 300:de innevånare, ett annat en på 500, 4 på 600, under det i ett distrikt finnes en småskola på 2,300, inom ett annat en på 3,600 och inom ett tredje en på 7,000 personer. — Af mera betydelse är den stora olikheten de resp. kommunerna emellan. Då en kommun har en folkskola för 4, 5 à 600 personer, har en annan blott en folkskola för 2 à 3,000 personer. En folkskoleinspektör inom Skara stift yttrar: »Gällande folkskolestadga, § 1, föreskrifver, att i hvarje stadsförsamling och hvarje socken på landet bör »finnas minst en, helst fast skola med examinerad lärare, men att undantagsvis två eller flera till samma pastorat hörande församlingar »eller socknar kunna under vissa förhållanden förena sig om en skola. »Denna föreskrift har så iakttagits, att endast 58 eller mindre än hälften af inspektionsdistriktets 127 stadsförsamlingar och landssocknar »hafva hvardera minst en folkskola. Annars hafva 2 eller 3 och i ett »pastorat 4 församlingar förenat sig om en skola. Således är den af »folkskolestadgan såsom regel bestämda anordningen långt ifrån för»verkligad.»

Icke alltid är skolornas anordning i öfverensstämmelse med förmögenhetsförhållandet. Sålunda — för att blott nämna ett par exempel — har Torrskogs församling i Elfsborgs län för 1,800 personer 2 folkskolor och 3 småskolor och Torps socken i samma län för 1,400 personer från och med i år 2 folkskolor och 3 småskolor och båda dessa församlingar äro i ekonomiskt hänseende mindre väl lottade, under det de mera bemedlade socknarne Högsäter och Ryr af Frendefors pastorat i samma län hafva: den förra en folkskola och 4 småskolor för 2,800 personer och den sednare 1 folkskola och 3 småskolor för 2,400 personer. — Den vissa följd af det förhållandet, att inom många trakter af riket lärarekrafterna äro otillräckliga i förhållande till barnantalet, måste vara dels den, att en lärare får flera lärjungar, än han på en gång

kan med någon framgång undervisa, dels den, att i bergsbygder och glest befolkade trakter skolan måste flytta mellan för många stationer med ringa undervisningstid på hvarje. Icke så få af rikets folkskolor flytta mellan 5—7 stationer och en ännu större del mellan 3—5, då likväl folkskole-inspektörernes senaste möte här i hufvudstaden uttalade såsom en för hela riket gällande grundsats, att en folkskola icke bör flytta mellan flera stationer än 2.

Då nu emellertid det måste medgifvas, att barnen i den ena delen af riket äro i lika stort behof af god undervisning som i den andra, så och vid det förhållandet, att en lärare svårigen lär kunna framgångsrikt undervisa flera än 35 à 40 barn på en gång, och vidare en skola icke annat än undantagsvis bör flytta mellan flera än 2 stationer, borde det ock vara en för hela landet gemensam lag, hvad som flerstädes inom riket redan är en verklighet, att nemligen det bör finnas en folkskola för hvar 700:de innevånare. Att denna siffra icke för låg, bevisas bland annat af följande yttrande i inspektionsberättelsen för ett af rikets sydligare distrikt, i hvilket redan finnes i medeltal 1 folkskola för 700 innevånare: »Att nu, oaktadt det framskridande, som egt rum efter afgifvandet af senaste inspektionsberättelsen, skolornas antal på flera ställen inom inspektionsdistriktet behöfver ytterligare ökas, torde redan dermed kunna ådagaläggas, att i 6 skolor 100 barn och derutöver samt i 19 skolor flere än 75 lärjungar, stadde på mycket olika skolstadier, varit till undervisning af *en* lärare i samma skola inskrifne, för att icke tala om alla dem, som ytterligare hade bort i skolan inträda. De anförda siffrornas bevisningskraft förringas i sjelfva verket icke genom den vanligtvis mötande uppgiften, att icke alla de till undervisning antecknade lärjungarne samtidigt besöka skolan, då det tydligtvis borde ligga i den ordnade skolans högsta intresse att så måtte ske.» (Se berättelsen för Torna kontrakt i Lunds stift.)

Vore det så, att hvarje röstegande medborgare insåge folkundervisningens vigt och betydelse, då skulle en anordning af antalet skolor efter folkmängden komma liksom af sig sjelf utan något yttre lagbud. Men alltför många af dem, som inom de särskilda kommunerna ega att besluta i detta fall, motsätta sig, af bristande insigt om sakens nödvändighet, de ökade utgifter, som en bättre anordning af skolväsendet medförer, hvarom ock de många klagomålen öfver fattade beslut om nya skolor bära tillräckligt vittnesbörd. En sanning är det ock, att folk- och småskolelärares aflöning, byggande och underhåll af skolhus samt anskaffande af undervisningsmateriel bilda en för de obemedlade kommunerna rätt ansenlig budget. Fördenskull, och på det att omkost-

naderna för skolväsendet må jemnare fördelas, bör — med bibehållande af de bidrag som nu utgå till aflöning af lärare i småskolorna, hvilka böra fortfarande utgå, enär småskolorna, enligt mitt förmenande, *icke* kunna undvaras — staten lemna så stort bidrag till aflönande af lärarne i folkskolorna, som motsvarar den kontanta lön, läraren erhåller utom husrum, bränsle och kofoder, likväl icke till högre belopp än 600 kronor. Om stadgandena rörande skollärarens till- och afsättning bibehållas oförändrade och statens dividend i hans aflöning lemnas såsom hittills i form af bidrag till församlingen, sker ju ingen förändring i skollärarnes ställning till församlingen i annan mån, än att de nu tidt och ofta förekommande rättegångar mellan lärare och församling om lönevilkoren komma att helt och hållet försvinna. Visserligen invändes, att skolan bör vara kommunens och icke statens angelägenhet, och att kommunen måste hafva större intresse för skolan, om den grundar sig på dess fria beslut och är af densamma helt och hållet bekostad. Men, såsom jag förut haft äran säga: skolan måste vara lika mycket statens som kommunens högsta angelägenhet. Erinrande om Laveleyes bekanta yttrande: »Staten har icke något mål mellan skolläraren och bödeln», tillåter jag mig fråga: Då staten aflönar en mängd tjenstemän för att uppsöka och bestraffa dem, som bryta mot dess lagar, bör den icke då ännu mer aflöna män, som arbeta på borttagande af lagbrottens orsak: okunnigheten?

På grund af hvad jag sålunda haft äran anföra, vill jag vördsammast föreslå:

- 1:o en sådan förändring i § 1 af Kongl. Maj:ts nådiga folkskolestadga af den 18 Juni 1842, att hvarje stadsförsamling och hvarje socken på landet förpligtas upprätta och underhålla ett mot folkmängden svarande antal folkskolor;
- 2:o att bidragen till folkskolelärarnes aflönande höjas till belopp, som motsvarar lärarens kontanta lön, för så vidt denna icke öfverstiger 600 kronor.

Om remiss till vederbörligt Utskott anhålles vördsammast.

Stockholm den 25 Januari 1875.

J. Jansson.